



АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО — галузь права, що регулює повноваження та функції адміністративних органів. Осн. завданням А. п. є регулювання застосування влади виконав. органами. Поширюється також на недерж. адміністрування. Осн. джерела А. п. — Конституція України та ін. акти законодавства, адм.-правові акти норматив. характеру (їхній різновид — заг.-обов'язкові правила). Істотне значення має поділ адм.-правових норм на такі, що регулюють (запроваджують) організац.-управлін. відносини, і норми правоохоронні, заборон. типу, що захищають норми-регулятори від правопорушень (деліктне А. п.). Виділяють також норми матеріал. права, що визначають мету, зміст правової поведінки, дії, детермінованої правом, статус, компетенцію, зміст владних повноважень і санкцій, та норми процесуальні, що визначають форми, методи, процедури, строки реалізації приписів матеріал. права. Слід згадати й норми-принципи, норми-визначення, що формулюють вихідні положення, засади виконавчо-розпорядчої і правоохорон. діяльності та конструються як результат взаємодії й узагальнення політ., екон., організац., правотворчих зусиль. Правовими засобами управління можуть бути й фінансово-, цивільно-правові норми, закони про працю тощо. Однак лише А. п. існує спеціально для запровадження й охорони своїми приписами правового порядку у сфері упр. в інтересах держави, публічно-правових корпорацій, що уповноважені здійснювати функції держ. управління. У цілому ж нормат. фонд А. п. об'єднує такі види приписів: запроваджувально-дозвільні, заборонно-санкційні, компетенційно-юрисдикційні і процесуально-процедурні.

Адм.-правові відносини здатні виникати між органами, що представляють усі гілки держ. влади, приватно-правовими структурами, об'єднаннями громадян, органами самоврядування, їхніми служб. особами та представниками. Учасниками цих відносин є також фіз. особи в стані дієздатності та осудності — громадяни України, особи без громадянства, іноземці. Переважно це відносини типу «влада — підпорядкування», що виникають з волі однієї сторони — носія владних повноважень. І хоча вони можуть виникати і з ініціативи ін. суб'єктів, але не втрачають влад. характеру, бо однією зі сторін завжди має виступати держ. орган (служб. особа). Юрид. фактами, на підставі яких правові відносини виникають, розвиваються, зникають, є: видання закону, нормат. акту, дії людей (правомірні і неправомірні), форсмажорні фактори. Об'єктом адм.-правових відносин у багатьох випадках є діяльність людей, їхня поведінка, а у зв'язках управлінсько-майнових — певне майно, право упр. ним.

Адм.-деліктні відносини виникають у разі скоєння адм. правопорушення і неодмінно при наявності вини у діях (бездіяльності) правопорушника. Адм. кодекс (1984) передбачає систему заборон, невиконання яких є правопорушеннями, що тягнуть адм. відповідальність у вигляді штрафів, виправ. робіт, позбавлення прав тощо, за спец. процесуал. процедурами (адм. провадження), перед спец. уповноваж. органами (адм. юрисдикція), у спец. передбачені процесуальні строки тощо. Належність А. п. до осн. юрид. дисциплін, що склалися сторіччями, визначається тим, що А. п. займає одне з гол. місць у системі публіч. права і, перш за все, протиставляється праву цивільному, котре також займає провідне місце в системі приват. права. А. п. відрізняється від цивіл. права тим, який інтерес переважає у правовідносинах — публіч. чи приватний. Цивіл. право як сфера приват. інтересів захищається у позов. порядку, публічні ж відносини можуть бути захищені оскарженням як в адм., так і у суд. порядку чи за протестом прокурора. За предметом або методом правового регулювання здійснюється розмежування А. п. та ін. правових галузей. Система сучас. А. п. України передбачає заг. та особливу частини. У першій — норми праворегулювального і правоохорон. значення для всіх галузей, сфер держ. упр., виконавчо-розпорядчої, внутр.-апарат. діяльності адміністрацій. Вони визначають джерела А. п., суб'єктів правовідносин, систему виконав. влади, проходження служби, форми і методи упр. як виконав. механізму законів тощо. Значення окремого інституту мають норми, що спрямовані проти адм. правопорушень і передбачають відповідальність за їх скоєння. До системи А. п. входить і блок питань процесуал. значення — адм. процес, адм. провадження. Особливу частину А. п. присвячено висвітленню особливостей адм.-правового регулювання в економі-ці, соц.-культур. та адм.-політ. сферах.

Як наука А. п. має заг.-наук. завдання: виявлення, опис, пояснення процесів, явищ, закономірностей адміністрування, формулювання передбачень, рекомендацій щодо вдосконалення адм. практики. А. п. як галузь законодавства, наук. напрям правознавства, навч. дисципліна формувалася, розвивалася віками, спираючись на моделі адм.-правових систем зарубіж. країн. Без перебільшення можна констатувати, що жодна з правових галузей не поєднала у собі в такій мірі всіх переживань епохи, як А. п. Компаратив. огляд свідчить, що й нині зберігається, переважає вплив нім. (у деліктному А. п.) та франц. (в «управлін. праві») шкіл, які, у свою чергу, сформувалися під впливом продуктів рим. права: преторського (*jus gentium*, *jus honorarium*) — права чиновницького, посадового та деліктного права

(*jus delictum*), коли у 12 ст. поряд із квіритським рим. цивіл. правом (*jus civile*), вони рецепіювали до правових систем країн Зх. Європи. До перших спроб кодифікації норм А. п. в Україні можна віднести 3-й Статут Великого Князівства Литовського (17 ст.) — міжгалуз. акт, що діяв поряд з Магдебурзьким та місц. звичаєвим правом. У 2-й пол. 17 ст. в Україні поширено суто поліцейні закони — «Наказ о градском благополучии» та «Устав благочиния, или полицейский» (останній діяв до 1871, витримавши кілька редакцій). Ними започатковані поняття «безпеки», «порядок», «благочиння», врегульовано об'єкти правоохорони, покарання, попередження екстремал. подій. Наслідками робіт кодифікац. комісії М. Сперанського-Завадського (поч. 19 ст.) стало «Собрание малороссийских прав», а в ході адм.-суд. реформи (кін. 19 ст.) — «Положение о мерах по охране государственного порядка и общественного спокойствия», що ввели до нормат. обігу й практики адм. стягнення: штраф, арешт, позбавлення прав (збереглися і донині), процесуал. режим застосування. За останні 80 років адм. законодавство зазнало кількох кодифікацій: 1922–27 — підготовка та прийняття Адм. кодексу; 1961–80 — діяло т. зв. «указне законодавство»; від 1984 — Кодекс Української РСР про адм. правопорушення. Наукові праці з питань внутр. упр., перші тлумачення, популяризація А. п. з'являються на теренах України у 17–18 ст. (Ю. Крижанич, І. Посошков, М. Ломоносов, В. Татищев). Навч. курс поліцейного права (а після прийняття Конституції 1905 — А. п.) починався як дві окремі дисципліни — «закони благоустрою» та «закони благочиння». Цікавий літ. спадок у вигляді курсів лекцій залишили проф. М. Бунге, **В. Кобалевський**, **В. Антонович**, **О. Ейхельман**, **О. Євтихіїв** та ін. А. п. у англосаксон. версії склалося як публічне право, що регулює запровадження, компетенційні і процесуал. питання публіч. служб — органів виконав. влади, «силових» структур, держ. корпорацій з публіч. повноваженнями, їхніх чиновників. За функціонал. ознакою А. п. цього типу поділяється на нормотворче — вироблення, прийняття в інтересах реалізації законодав. політики правових норм, що мають силу закону; ліцензійне — оформлення, реєстрація, надання, поновлення, відмова, скасування ліцензій, дозволів займатися бізнесом, юриспруденцією, медициною тощо; заборонне — запровадження норм в інтересах виконання адм. (зокрема поліцейних) приписів; компенсаторне — захист (відшкодування)

майнових та пов'язаних з ними немайнових інтересів приват. осіб, асоціацій від неправомір. дій органів виконав. влади, публіч. служб, їхніх функціонерів. Окремо виділяють групу норм, що протидіє порушенням поліцейних приписів (т. зв. проступки проти якості життя) і є підставою до держ.-примус. заходів. На відміну від романо-герм. системи, англосаксон. А. п. є прецедент. правом, що утворюється судами за задалегідь встановленими прецедентами, які гнучко пристосовуються до актуал. політ. чи соц.-екон. потреб на кожному істор. етапі розвитку держави (ситуативне упр). За цих умов адм. правотворчість органів виконав. влади здійснюється на підставі повноважень, що делегуються законодав. органами. Адм. акти, мета яких конкретизувати закони, часто підмінюють їх і мають фактично адекватну їм юрид. силу.

Рекомендована література

1. Мишуга Л. Державна адміністрація на Україні. Кам'янець-Подільський, 1919;
2. Административное право зарубежных стран. Москва, 1996;
3. Цветков В. В. Державне управління: основні фактори ефективності (політико-правовий аспект). Х., 1996;
4. Голосніченко І. П. Адміністративне право України (основні категорії і поняття). К., 1998;
5. Коваль Л. В. Адміністративне право. 3-є вид. К., 1998;
6. Шандра В. С. Адміністративні установи Правобережної України кінця 18 – початку 20 ст. в російському законодавстві: джерелознавчий аналіз. К., 1998;
7. Державне управління та адміністративне право в сучасній Україні: актуальні проблеми реформування. К., 1999;
8. Колпаков В. К. Адміністративне право України. К., 1999;
9. Российское полицейское (административное) право. Конец 19 – начало 20 века: Хрестоматия. Воронеж, 1999;
10. Чувпило О. О. Адміністративне право України. Д., 1999;
11. Кубко Є. Про предмет адміністративного права // ПрУ. 2000. № 5.

Л. В. Коваль

Бібліографічний опис:

Адміністративне право / Л. В. Коваль // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2001. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-42671>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України (докладніше).